

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

KAMILA VŠETEČKOVÁ

III. ročník – prezenční studium

Obor: český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání – anglický jazyk se zaměřením
na vzdělávání

SMYSLNOST A SMYSLOVOST V DÍLE CHARLESE BAUDELAIRA

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Vala, Ph.D.

OLOMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedeníh pramenů a literatury.

V Olomouci dne 14.4.2010

.....
vlastnoruční podpis

Děkuji Mgr. Jaroslavu Valovi, Ph.D., za odborné vedení práce, trpělivost,
poskytování rad a materiálových podkladů k práci.

1 ÚVOD	5
2 CHARLES BAUDELAIRE (9. DUBEN 1821, PAŘÍŽ – 31. SRPEN 1867, PAŘÍŽ)	7
2.1 BAUDELAIRŮV PŮVOD	7
2.2 CESTA PO MOŘI	10
2.3 SEZNÁMENÍ S JEANNOU	12
2.4 EXISTENČNÍ PROBLÉMY	14
2.5 VYDÁNÍ KVĚTŮ ZLA, TOUHA PO UZNÁNÍ	16
2.6 POBYT V BELGII	17
2.7 SMRT	18
3 BAUDELAIROVO DÍLO	20
3.1 KRITIKA A ŽURNALISTIKA	20
3.2 OBJEV EDGARA ALLANA POA	22
3.3 KVĚTY ZLA	23
4 BAUDELAIRE A OPIÁTY	27
4.1 OPIUM A SPOLEČNOST V 19. STOLETÍ	27
4.2 ZNÁMÍ POŽIVAČI OPIA	28
4.3 BAUDELAIRE A OPIUM	29
4.4 BAUDELAIRE A VÍNO	30
4.5 BAUDELAIRE A HAŠIŠ	31
5 SMYSLOVOST	33
6 SMYSLNOST	37
6.1 KRÁSA	39
6.2 ŽENY	40
6.3 OBRAZY JEANNY DUVALOVÉ A AGLAÉ SABATIEROVÉ V BAUDELAIROVÝCH BÁSNÍCH	42
7 ZÁVĚR	45
8 POUŽITÁ LITERATURA	47

1 Úvod

Charles Baudelaire je nesporně jedním z básníků, jejichž jméno se v uměleckých kruzích stalo nesmrtelným pojmem. Nebyl poplatný době, nebyl líbivý a laciný. Jak způsobem života, tak i svou tvorbou šel vždy proti proudu a tím si předurčil osud psance a vyvržence společnosti. Jeho dílo v sobě nese hodnoty, které neumírají. Většina lidí jej zná jako básníka zla libujícího si v temnotách a hlubokých propastech své rozdrásané přecitlivělé duše, čímž se pro všechny stal symbolem zmaru.

V této práci bychom rádi poznali druhou tvář Baudelairovu, tedy jako člověka toužícího po kráse, čistotě, lásce a štěstí. Podle našeho názoru psal o zlu proto, že se ho bál. Veškerou svou zlobu chtěl vypsát na papír tak, aby se jí zbavil a aby mu v duši zbyly pouze pocity, ze kterých by se mohl těšit.

Ačkoliv při pohledu na tvorbu většiny spisovatelů můžeme nabýt opačného dojmu, jsme přesvědčeni, že básníci netrpí víc než jiní lidé, pouze jsou k některým věcem vnímavější. Psaní jim tak pomáhá zbavit se negativních pocitů. Pomocí svých děl se vyrovnávají s krutostí, jež je obklopuje a s níž se jiným způsobem nedokáží vyrovnat.

Baudelaire svou vnímavost navíc prohluboval požíváním alkoholu a opiátů. Podíváme-li se na jeho život, není to nic veselého. Zklamání sebou samotným a nepochopení od druhých lidí tu jdou ruku v ruce. Jakožto velmi citlivý člověk se se svou ne příliš příjemnou životní situací těžce vyrovnával, i přes to, a nebo právě proto, napsal velmi kvalitní básně, které si své čtenáře nacházejí dodnes.

To, co nás k jeho tvorbě poutá, je hra s naším vnímáním. Byl velmi zkušeným pozorovatelem nejen okolního světa, ale především sebe samotného. S naprostou dokonalostí a přesně zvolenými slovy popisuje myšlenkové pochody, s nimiž se nejeden čtenář ztotožní. Tento básník dokáže probudit smyslnost ukrytou hluboko v nás a působí na lidské smysly, které jsou základní esencí života. Představa světa bez obrazů, chutí, zvuků, vůní či věcí, kterých se smíme dotýkat a vnímat jejich povrch, je téměř nemožná a co především - nudná.

Naše smysly, jež nám jsou vrozené, bereme jako něco běžného a přirozeného. Může se stát, že časem si své schopnosti vnímat zvuky, vůně, tvary, obrazy a chutě

přestaneme uvědomovat. Při čtení jakékoliv „prokleté“ básně jsme nuceni si své smysly uvědomit. Autor nás vyzývá otevřít oči a vychutnat si pohled na nádherné tělo jeho temné krásky, dotknout se její tmavé pleti, ponořit se jí do vlasů a dýchat jejich vůni. Dovoluje nám nechat se unášet na vlnách našich vlastních prožitků. Ukazuje cestu, jak využít možnosti, které máme, a pak je jen na nás, jak jeho náповědu přijmeme. Po dočtení posledního verše nic nekončí, téměř zapomenuté a nyní znovu nalezené pocity v nás pokračují dál. Najednou jsme vnímavější, přejeme si slyšet, vidět a cítit víc, přesně tak, jako Charles Baudelaire.

Dle našeho názoru jsou pro Baudelairovy básně stěžejní tři okruhy a sice: jeho život, opiáty, které mu pomáhaly jítřit smysly a tím daly vzniknout velmi intenzivní atmosféře jeho poezie, a ženy. Právě těmto tématům bychom rádi věnovali následující stránky. Cílem naší bakalářské práce je poznat svět plný smyslných prožitků, tedy takový svět, který Charles Baudelaire důvěrně znal. Jsme přesvědčeni, že nám bude dobrým průvodcem.

2 Charles Baudelaire (9. duben 1821, Paříž – 31. srpen 1867, Paříž)

„*A jak já dychtil žít a užít!*“ Kapitulu o Baudelairově životě začínáme právě touto větou, již si básník zapsal do svého deníku (Baudelaire, 1947, s. 65), neboť jsme přesvědčeni, že dokonale vystihuje jeho přístup k bytí. Osudy a zážitky tohoto muže na sebe mnohdy braly extrémní podobu. Jeho životopis, a s jistou dávkou humoru a nadhledu i chorobopis, by mohly být vhodným čtivem pro lidi, kteří do svých pomalu plynoucích životů chtějí vnést trochu vzrušení. Baudelaire si zvolil cestu rebelství, což je v mládí jistě velmi vzrušující pocit, avšak s přibývajícím věkem se vzrušení vytrácí a na řadu přichází směšnost a dětinskost, proto na sklonku básníkova života nalézáme muže majícího manýry nevyrovnaného a všemi pohrdajícího chlapce zničeného drogovou závislostí a depresemi. Nejvíce ze všeho se bál nudy, dělal možné i nemožné proto, aby ji ve svém životě poznal co nejméně.

*„Ale v té hromadě fen, opic, supů, hadů,
pantherů, šakalů, škorpionů a mūr,
plíživých, chrochtavých, štěkavých, řvavých stvůr,
v nečistém zvěřinci neřestí bez příkladu,*

je jedna strašlivá, trůnící nade všemi!

(...)

Tot' Nuda! – V očích pláč, bezděčný, každou chvíli,

sní o popravištích, v mých kouřích huku svou.“ (Baudelaire, 1962, Předmluva, s. 12)

2.1 Baudelairův původ

„*Opravdu půvabný je život jedinou věcí: půvabem hry. Leč je-li nám jedno, zda vyhrajam či prohrajem...?*“ (Baudelaire, 1947, s. 32)

Charles Baudelaire se narodil devátého dubna roku 1821 v Paříži. Jeho rodiče, Francois a Carolina Baudelairovi, byli, alespoň co se věku týče, velice nevyrovnaná dvojice. Básníkova matka byla totiž o 34 let mladší než její manžel.

Francois Baudelaire, narozený roku 1759, byl synem rolníka. I přes to, že pocházel z chudého rodinného zázemí, byl dán na studia, která mu umožnila stát se vychovatelem u vévody de Choiseul-Praslin. Zde si osvojil dvorské způsoby a uhlazené chování, jež se staly typickým rysem lidí, kteří v období Charlesova dětství patřili do časů dávno minulých. Tím byl položen základ básnickově eleganci a zdvořilosti, kterou mu v pozdějších letech jeho přátelé – literární bohémové – vyčítali jako přemrštěnou pózu. Ovšem nebylo tomu tak, neboť Baudelaire byl v starosvětském duchu vychováván od nejútlejšího věku a i přes to, že jeho a otcův společný čas byl vyměřen na pouhých šest let básnickova života, převzal z Francoisovy uhlazenosti víc, než by kdo čekal. Jemné chování bylo přirozeným projevem jeho osobnosti.

V domě Choiseul-Praslina se básníkův otec spřátelil s několika umělci a i on sám se snažil malovat. Charles se o svém otci později vyjádřil jako o ohavném mazalovi, avšak ať byly Francoisovy schopnosti jakékoliv, nás zajímá především fakt, že cit pro malířství po něm zdědil i jeho syn Charles, který ve svých esejích o malířství, jež jsou dodnes aktuální, spolu s vybroušeným slohem využil i svého hlubokého estetického vnímání. Charles Baudelaire byl tělem i duší estét.

Po smrti své první ženy se Francois Baudelaire, přesně ve svých šedesáti letech, roku 1819 oženil podruhé. Jeho družkou se stala teprve šestadvacetiletá slečna Carolina Archimbaultová-Dufaysová, jež byla sirotek vyrůstající v rodině soudce Pérignona.

Pan Francois Baudelaire a soudce Pérignon byli přátelé, kteří se navzájem častokrát zvali na rodinné večeře. Na jedné takové večeři se budoucí manželé Carolina a Francois seznámili. Nutno dodat, že jejich první setkání probíhalo za přítomnosti první paní Baudelairové. V té chvíli si však nikdo z přítomných jistě nedokázal představit tyto věkem natolik vzdálené lidi ve společném svazku. Až po smrti své manželky pan Baudelaire jen jakoby v žertu navrhl svému příteli, že si Carolinu vezme. Jeho vtip se mu stal osudným, neboť mladá schovanka soudce Pérignona se jeho ženou opravdu stala. Básnickova matka se narodila v Londýně, jistě i díky tomu Charles velmi dobře ovládal angličtinu, což mu později usnadnilo práci na překladech svého „duchovního bratra“, jak se o něm sám vyjádřil, Edgara Allana Poea, kterým byl v jistém období svého života téměř posedlý.

10. února 1827, ve svých šedesáti sedmi letech, Francois Baudelaire zemřel. To, že malý Charles měl v té době jen šest let, bylo v podstatě jeho štěstí v neštěstí. Jako tak malé

dítě nevnímal otcovu smrt tragicky. Naopak, odchod jeho otce mu dal příležitost, jak mít Carolinu jen pro sebe, to ho činilo šťastným.

Charles Baudelaire svou matku, kterou dokázal neuvěřitelným způsobem týrat a ničit, zbožňoval. Ona a později i Jeanna Duvalová byly jeho jedinými láskami, od kterých se nikdy nedokázal úplně odpoutat a které jej po celý život ovlivňovaly. Baudelairova matka o sebe velmi pečovala, byla elegantní, čistá, jemná a vždy upravená. Obklopovaly ji syté parfémy, to dalo základ pro básníkovu velkou citlivost k vůním, jež si už jako malý spojoval s láskou a se vším krásným.

8. listopadu, necelé dva roky po smrti svého manžela, se básníková matka vdala za generála Jacquese Aupicka. Jak uvádí Nezval (1984, s. 33) básník tohoto muže, i přes všechny jeho kvality, „*živelně nenáviděl*“. Z části proto, že na něj žárlil, a z části proto, že tito dva muži byli úplně odlišní, Charlesovo dospívání tak představovalo neustálý boj mezi ním a jeho otčímem.

Generál, zvyklý na přísnost a řád, nedokázal a v podstatě ani nemohl pochopit Charlesovu citlivou povahu a touhu stát se umělcem. V literárních sklonech svého nevlastního syna viděl velké nebezpečí. Snažil se z něj vychovat řádného občana se slušnou kariérou, což byl přesný opak toho, jak si svůj život představoval Charles.

V roce 1832 byl pan Aupick povýšen a spolu s rodinou se musel přestěhovat do Lyonu. Porché (1994, s. 19) toto město popisuje jako „*zjevení nejkřiklavější bída: srázné, kostrbaté schody, vroubené páchnoucími brlohy, kde se vlhkost vypocuje podél zdí a kam denní světlo nikdy nepronikne. Uvnitř těchto rozvalin vidá* (Baudelaire na svých procházkách) *nízké světnice, odpuzující špínu.*“ Zde byl dán do Královské koleje (internátní škola), jež byla známá krutými podmínkami a důrazem na kázeň. Již v té době vybočoval z kolektivu svých spolužáků, kteří o něm tvrdili, že je „*praštěný. O přestávkách přednášival s oblibou verše Hugovy nebo Lamartinovy. Byl to prý hoch hned mystický a hned zase cynický.*“ (tamtéž, s. 21)

Roku 1836 se manželé Aupickovi spolu s Charlesem vrátili zpátky do Paříže, kde začal studovat na internátní škole Louis-le-Grand. Dle Johnsona (1998) bylo Baudelairovi poskytnuto nejlepší možné vzdělání, neboť obě instituce, které navštěvoval, byly označovány za nejkvalitnější školy té doby. Zpočátku v Louis-le-Grand neměl žádné problémy, časem se však začal bouřit, pohrdal autoritami a díky svému neurvalému

chování se pro všechny stal odstrašujícím případem. Vše vyvrcholilo roku 1839, kdy byl z této školy vyloučen. Poté jej soukromě vyučoval jeho profesor filozofie. V týdnu, kdy úspěšně složil maturitu, byl otčím povýšen na generála, čímž pan Aupick, ostatně jako vždy, nad svým nevlastním synem opět triumfoval.

Po dokončení studií si měl Baudelaire vybrat zaměstnání, rozhodl se pro literaturu, což se samozřejmě jeho rodičům nelíbilo. Poprvé se mezi ním a generálem Aupickem strhla otevřená hádka. V této době sice nemohl rozhodovat o svém jmění zděděném po otci, protože ještě nebyl plnoletý, ale v ostatních ohledech se stal svým pánem. „*Jinoch, puštěný do ulic Paříže a zbavený všeho dozoru, máje všechnu volnost, aby se mohl oddat oněm toulkám, které dovedl, začal svůj nezávislý život spoustou neplech, mezi jiným i holkařením.*“ (Porché, 1994, s. 27) Již takto mladý onemocněl pohlavní nemocí (syfilidou), jež mu podlomila zdraví na celý život.

*„Z této doby pochází také jeho vlastní epitaf:
Zde spí, jenž miloval kdejakou sprostou plínu,
on proto sestoupil, mlád ještě, v říši stínů.“* (tamtéž)

2.2 Cesta po moři

Baudelaire byl neustále mimo domov a veškerý čas trávil v kavárnách společně se svými přáteli – bohémy. V této době objevil své první literární přátele - Ernesta Praronda a Gustava Le Vavasseyra. Časem přidal Édouarda Ourliaca, Honré Balzaca a Gérarda de Nerval. Jen zřídkakdy se objevil doma a pokud se tak stalo, vždy z toho vznikla hádka mezi ním a generálem Aupickem.

Na jedné z mnoha slavnostních večeří Baudelaire svého otčima fyzicky napadl, protože jej okřikl za jakýsi neslušný rozhovor. Aupick mu za tento pokus vyťal políček, z čehož mladý výtržník dostal nervový záchvat. Po této události se ukázalo, že společné soužití těchto dvou mužů bylo nemožné. Carolina a generál Aupick se proto rozhodli, že svého syna pošlou pryč z domu. Uvědomovali si, že Paříž Charlesovy „nebezpečné“ literární choutky jen podporuje, a proto mu jako trest vymysleli cestu po moři do vzdálené Kalkaty. 9. dubna 1841 pod vedením kapitána Saura (Porché, 1994) x Salize (Tomeš,

2001), přítele generála Aupicka, vyplul z Bordeaux společně s Baudelairem na palubě trojspěžník Paquebot des Mers du Sud, čímž začala nová etapa básnickova života.

Celou dobu, kdy byl na moři a mohl si užívat všeho, co mu tato příležitost nabízí, byl netečný a zachmuřený, trucoval a revoltoval. Aniž by si to však uvědomoval, všechny syté vůně, leckdy kruté zážitky a zajímaví lidé, které by jinak neměl šanci poznat, se mu dostali do podvědomí. Cesta po moři se mu stala inspirací a často na ni v depresivní šedi velkoměsta vzpomínal.

*„Tam žil jsem v rozkoších a v klidném šťastném štěstí
uprostřed azuru, vln, záře věčných tich
a nahých otroků, svým pižmem páchnoucích,“* (Baudelaire, 1962, b. Minulý život, s. 30)

*„Vždy, volný člověče, rád moře budeš mít!
Máš v moři zrcadlo, zahlédáš duši svoji
v tom rozvíjení vln, které se věčně rojí,
a tvůj duch nemůže míň hořkou tůňi být.“* (Baudelaire, 1962, b. Člověk a moře, s. 32)

Stejně jako kdysi ve škole, ani tady nezapadl do kolektivu spolucestujících. Jediný, s kým se dokázal bavit, byl kapitán, který se jej snažil přesvědčit o výhodách obchodního námořního života. Ovšem básník o něčem takovém nechtěl ani slyšet. Po několika nedorozuměních Baudelaire kapitána přinutil, aby jej poslal na zpáteční cestu do Francie.

Dva měsíce po návratu do Paříže se stal Charles plnoletým. To mu dalo pocit sebejistoty a především pravomoce, kterých se jeho rodiče právem obávali. Jakmile dostal majetek, jenž zdědil po otci, odešel z domu. Najal si byt v jedné z nejkliďnějších čtvrtí Paříže s úmyslem, že se začne naplno věnovat literatuře. Ovšem nekonečné možnosti, jež mu nabízela nově nabytá svoboda, jej od literární činnosti neustále odpoutávaly. Seznámil se s okruhem umělců, kteří se scházeli v domě malíře Boissarda de Boisdenier. S nimi se oddával drogám, především opiu a hašiši, pomocí nichž hledal nové emoce a jiné světy.

2.3 Seznámení s Jeannou

Roku 1841, ve svých dvaceti jedna letech, poznal mulatku Jeannu Duvalovou. Jak uvádí Porché (1994), poprvé ji spatřil v divadelní hře „*Zásady mého strýčka*, hra se zpěvy o jednom dějství...“, kde její postava komorné pronesla jednu jedinou větu, avšak i to stačilo k tomu, aby mladý muž propadl kouzlu Jeanniny temné krásy. Toto setkání dalo smysl jeho básním. Básník potkal svou múzu, jež mu byla po dlouhá léta inspirací.

„Ty, jež v mé srdce nešťastné

jak ostrá dýka pronikla jsi,

ty, která překvapilas mne

jak démonů sbor plný krásy,

jenž srdce zkrotil mi a v něm

si zařídil i byt i lože.

Ty hanebná, s níž spojen jsem

jak se zločincem jeho nože,

jak s hráčem jeho ruleta,

jak s opilcem alkohol jeho,

jak červi s tělem umrlého.

Prokletá, budiž prokleta!“ (Baudelaire, 2002, b. Upír, s. 19)

Jak je z básně patrné, Charles Jeannu miloval i nenáviděl zároveň, znamenala pro něj bídu, nepochopení a neustálé hádky. Oslovuje ji jako hanebnou a přeje si, aby byla prokleta.

V jeho životě se objevila zcela znenadání. Byl jí oslněn a neviděl nic jiného než ji. Přitahovala jej svou zkažeností. V básni pro přirovnání svého vztahu k Jeanně užívá jiných vztahů. Podíváme-li se na dvojice, o kterých v básni mluví (hráč + ruleta, opilec + alkohol, červi + mrtvé tělo), z všeobecného hlediska, dojdeme k tomu, že konkrétní dvojice se skládají ze závislého na jedné straně a jeho závislosti na straně druhé. Přičemž závislosti jsou negativní a člověku, který je na nich závislý, jen škodí. Lidé si samozřejmě uvědomují, co jim závislost způsobuje, ovšem ani tak se jí nedokáží zbavit, poskytuje jim

potěšení a oni si neumí představit, že by žili bez ní. Stejně tak tomu bylo i se vztahem Baudelaira k Duvalové.

Počínaje rodinným zázemím a láskou jednoho k druhému konče, jejich vztah nebyl vyrovnaný. Charles pocházel z bohaté rodiny, byl to mladý nezávislý muž zvyklý na luxus a dobré vychování, zatímco Jeanna byla jeho protiklad. O jejím původu (a ani o její smrti) téměř nic nevíme. Vyrůstala mezi nejnižší společenskou vrstvou Paříže, kde se každý staral jen sám o sebe, již od dětství byla zvyklá využívat druhé ke svému prospěchu. V dospělosti se vžila do role vydržované ženy a prostitutky, jako takovou ji Charles poznal a miloval. O tom, zda jej milovala i Jeanna, lze pochybovat. Kromě sebe nikdy nikoho nemilovala a s Baudelairem byla jen proto, že jí dodával pocit jistoty a finančně ji podporoval. Byla jediný člověk, který dokázal tohoto muže ovládnout: „(...) / ty, která překvapilas mne / jak démonů sbor plný krásy, // jenž srdce zkrotil mi a v něm / si zařídil i byt i lože. / (...)“ (tamtéž)

Baudelaire, který si i v dobách největší krize, kdy mu byly zabaveny *Květy zla* a na veřejnosti byl vnímán jako vyvrhel společnosti, udržel sebevědomé a povýšené chování, se v Jeannině přítomnosti stával člověkem závislým na jediném pohledu své milenky.

*„Byť zachmuřené obočí
ti dává výraz prapodivný,
jímž nikoli snad anděl vlídný,
leč drak mi hledí do očí,*

*já mám tě rád, má frivolnice,
s prokletou touhou vášnivce,
s devótností, jež rovná se
úctě pátera pro světice.*

(...)

*Má temná krásko, víc a více
mě ničíš krutým posměchem,
leč záhy nato v srdci mém*

tvé oči lunou rozzáří se.

Pod sametové střevíce,

pod chodidla tvá ze saténu,

kladu k pocitu radostnému

svůj osud i své ambice.“ (Baudelaire, 2002, *Píseň soumraku*, s. 37, 38)

Jeanna nebyla něžná, zamilovaná žena, která by se ke svému milenci chovala s úctou a láskou. Naopak, Baudelaira ovládala a byla na něj zlá. Právě to k ní však básníka přitahovalo. Uvědomoval si, že jeho láska k Jeanně mu nepřinese nic dobrého, i přes to ji podle vlastních slov vášnivě miloval. *„já mám tě rád, má frivolnice,/ s prokletou touhou vášnivce,*“ (tamtéž) Byl ochotný zapomenout na svou pýchu a *„Pod sametové střevíce,/ pod chodidla tvá ze saténu,/ kladu k pocitu radostnému/ svůj osud i své ambice.*“ (tamtéž)

Během svého života se básník přinejmenším čtyřicetkrát stěhoval, většinou pro to, aby mohl být Jeanně co nejbližší, žít však spolu nemohli, neboť každý pokus o společné bydlení skončil hádkou či rvačkou. Při jedné takové hádce Charles uhodil Jeannu svícem a způsobil jí krvavé zranění, tento čin si pak po zbytek života vyčítal a cítil se za svou milenkou zodpovědný. V dobách, kdy spolu nežili a kdy byla jeho bývalá milenka téměř slepá, jí stále posílal peníze, a to i přes to, že on sám skoro žádné neměl.

2.4 Existenční problémy

Již rok po odchodu z domu se díky svému rozmařilému způsobu života a nicnedělání dostal do finančních problémů, které ho provázely až do smrti. Když se netrápil tím, že se nedokáže soustředit na psaní, lámal si hlavu nad neproplacenými směnkami. *„Po každé věřitelské upomínce napište padesát řádek s nadpozemským námětem, i spasení budete!*“ (Baudelaire, 1947, s. 35, 36) Trpěl paranoiou, v každém člověku viděl věřitele a lichváře, kteří na něm chtěli vymáhat dluhy. Díky tomu byl pod neustálým tlakem, trpěl depresemi a fyzickou nevolností. Velký vliv na jeho špatný stav měl i alkohol, neúměrné množství kávy, a především drogy, které pravidelně užíval.

Porché (1994) tvrdí, že své ubohé postavení a především svou zlost na celý svět vypsál v článku *Jak platíme dluhy, když máme genia*, ve kterém útočil na lidi, které měl rád

(na Honoré de Balzaca, Théophila Gautiera, Gérarda de Nerval). Stejně tak tomu bylo i v článku *Pohanská škola*, v němž nepřímou formou kritizoval Théodora de Banvilla a Leconta de Lisle, což byli též jeho přátelé. Za své chyby obviňoval ostatní, vžil se do role oběti a člověka, kterému osud nepřál. Byl vůči svému osudu pasivní, neboť si myslel, že se proti němu všechno spiklo. Domníváme se, že mu tento stav vyhovoval, protože mu poskytoval výmluvu pro jeho nečinnost a zahálku.

Často žádal svou matku o půjčku, psal jí hrubé dopisy bez kousku citu, ovšem dopisy věřitelům byly plné pokory a podlézavosti. Carolina se mu vždy snažila pomoci, což vedlo k tomu, že Baudelaire v podstatě ani jednou v životě nebyl odkázaný sám na sebe. Neměl za sebe a svůj život žádnou zodpovědnost. I proto žil tak rozmařile a zahálčivě, věděl totiž, že kdykoliv se dostane do problému, má za sebou matku a přátele, kteří mu pomůžou. Jako by byl dítětem, které zkoušelo, kam až může zajít. Vše si chtěl zkusit, o nic nechtěl přijít, stále hledal nová dobrodružství a zážitky.

Vše vyvrcholilo roku 1845, kdy se pokusil o sebevraždu bodnutím do hrudi. O jeho motivech se můžeme jen dohadovat. Jisté je, že důležitou roli zde sehrála jeho tíživá finanční situace, deprese a špatný zdravotní stav, avšak zřejmě mu šlo i o to, aby na sebe upozornil a vzbudil ve svém okolí lítost, což se mu minimálně u matky podařilo. Carolina svého syna přemluvila, aby se vrátil k ní domů, kde se o něj mohla starat. Jakmile se však mladý básník uzdravil, odešel z domova podruhé, neboť drogy a Jeanna jej lákaly zpět k sobě.

*„Tak jako anděl z divé říše
v tvou alkovnu se vrátím tiše
a vklouznu tam, kde ležíš ty
pod clonou noční temnoty.*

*Pak ti dám, krásko málomluvná,
polibky chladné jako luna
a v laskání tě jako had
ovíjet budu naporád.“* (Baudelaire, 2002, b. Návraty, s. 40)

2.5 Vydání *Květů zla, touha po uznání*

Roku 1856 zemřel generál Aupick a básníková matka se odstěhovala do Honfleur, kde ji Baudelaire často navštěvoval. Po otčímově smrti se vztah mezi spisovatelem a jeho matkou obnovil a zlepšil. Mladý muž dokonce přemýšlel, že by se u matky na jistý čas zabydlel.

Následující rok se pro básníka stal zlomovým především proto, že mu vyšla jeho dlouho očekávaná sbírka básní *Květy zla*, avšak jeho finanční stránka se tím nijak nezlepšila. Jakožto autor této sbírky byl odsouzen za urážku mravnosti a veřejnost na něj pohlížela jako na člověka zkaženého. *Květům zla* a především odsouzeným básním se podrobněji věnujeme v kapitole 3. 3.

Opustil Jeannu, v té době již ztloustlou starou alkoholičku, a celou první polovinu roku 1859 strávil u matky v Honfleur. Ovšem jakmile se dozvěděl, že jeho bývalá milenka měla záchvat a jedna paže jí ochrnula, odjel za ní zpět do Paříže a platil jí pobyt v nemocnici. Ještě několikrát ji během života sice opustil, ale vždy se k ní vrátil, protože byl na ní a na jejich neřestný způsob života zvyklý. Celý život toužil po slávě, bezpečí a spokojenosti se sebou samým. Dobře si však uvědomoval, že v jeho případě nebude lehké takového stavu dosáhnout: „*Così strašlivého mi říká: nikdy. A così jiného mi zase šeptá: pokus se.*“ (Porché, 1994, s. 151)

Baudelairův zdravotní stav, pokud to ještě vůbec šlo, se nadále zhoršoval, jeho deprese pokračovaly, neustále myslel na sebevraždu a měl halucinace. „*Poznal-li kdy někdo v mládí spleen a hypochondrii, jsem to jistě já.*“ (tamtéž) Jako mladý se nakazil syfilidou, trpěl paranoiou, letargií, úzkostmi, migrénami a krajní únavou. Tělo měl oslabené požíváním drog, byl závislý na laudanu, díky čemuž neustále zvracel a trpěl bolestmi hlavy. Trápila jej nespavost a kožní vyrážka (následek syfilidy). 13. ledna 1860 měl lehký záchvat mozkové mrtvice.

Roku 1863 zkrachovalo nakladatelství Augusta Pouleta-Malassise. Tím se dostal do problémů i Baudelaire, neboť jeho nakladatel byl nucen odevzdat svým věřitelům směnky, které básník podepsal. Snažil se pracovat víc, než jak tomu bylo dříve, ale díky hádkám s redaktory a několika podvodům (např. chtěl prodat jeden svůj článek do více novin) byly jeho snahy neúspěšné. Hádal se nejen s redaktory, ale i se spisovatelem a malíři, tedy s přáteli

a lidmi, jež jej v Paříži obklopovali. Tímto stavem byl znechucen a stále častěji pomýšlel na odjezd z Francie.

2.6 Pobyť v Belgii

24. dubna 1864 odjel do Belgie s představou, že tam uspořádá umělecké přednášky, avšak v této zemi se vůči své osobě setkal s lhostejností a nezájmem. Po třech přednáškách, na které se dostavil jen minimální počet posluchačů, se belgické Umělecké sdružení rozhodlo Baudelairovo působení přerušit. Další zklamání na básníka čekalo v podobě odmítnutí bruselským nakladatelstvím Lacroix, s nímž spisovatel zamýšlel spolupráci. Po zkušenostech s pobytem v této zemi, nesnášel všechno belgické. Veškerou svou zlobu vypsal v nepodepsaných článkách a plánoval knihu *Belgie kouzel zbavená*, kterou, jako většinu svých knih, však nedokončil.

I přes nesnáze, jež v Belgii zažil, tam rok zůstával s nadějí, že sesbírá náměty pro svou zamýšlenou knihu. V Paříži se na něj mezitím pozvolna zapomínalo, avšak pobídky přátel k návratu stále odmítal. V této době vznikla nová skupina mladých básníků „parnasistů“, kteří Baudelairovo dílo uznávali a kteří, jak uvádí Lepape (2006, s. 393), navazovali na básníkovu tvorbu tím, že „*se navrátili k puntičkářské práci s veršem, k serióznímu myšlení, k učené inspiraci, k formální dokonalosti, k řídkým slovům, k nesmlouvavosti, k umění, jež si vystačí samo o sobě a převyšuje svým majestátem nicotnost hmotného světa a jeho nízkých zájmů.*“

Mezi těmito básníky byl i Palu Verlaine, jemuž parnasistické noviny *L'Art o Květech zla* uveřejnily tři nadšené články. Baudelaire se však nacházel v tak bídém duševním stavu, že jej pochvala jeho krajana nepovzbudila a nepřiměla vrátit se zpět do Paříže, kde na něj, kromě již zmíněných obdivovatelů, čekaly jen nepříjemnosti spojené s věřiteli. 4. července 1865 na chvíli odjel do Francie, při této příležitosti navštívil svou matku v Honfleur a přemluvil ji, aby za něj zaplatila dluh u Malassise. Zbytek dní až do svého odjezdu 16. července zpět do Belgie strávil v Paříži.

2.7 Smrt

„Prý je mi třicet let – jenže prožil-li jsem já v jedné minutě tři..., není mi to devadesát?“ (Baudelaire, 1947, s. 46)

V březnu roku 1866 v Namuru, v chrámu Saint Loup, jež navštívil se svými přáteli Félicienem Rapssem a Augustem Poulet-Malassisem, dostal závrať. Druhý den jevil známky pomatenosti, projevila se u něj afasie a ochrnul na pravou stranu těla. Byl převezen do řádové nemocnice sv. Jana a sv. Alžběty, avšak jeho schopnosti upadaly a zdravotní stav se zhoršoval. Jelikož básníkovo neustálé klení pohoršovalo jeptišky, jež ho v nemocnici ošetřovaly, musel být převezen zpět do hotelu. Po několika týdnech, ve stavu, kdy byl schopný cestovat, se vrátil do Francie.

Od jara roku 1867 neopouštěl lůžko, 31. srpna zemřel, pochován byl 2. září na Montparnasském hřbitově, kde nad hrobem promluvili jeho přátelé Théodore de Banville a Charles Asselineau. Pohřbu se zúčastnilo jen pár nejvěrnějších, mezi nimiž nechyběli Verlaine, Fantin a Manet. Jediný uznalý článek vyšel v novinách L'Etendard. (Porché, 1994; Tomeš, 2001)

*„Mé mládí nebylo než dobou nepohody
a jasné slunce mi jen zřídka zaplálo;
déšť s bouří natropil v mém sadě tolik škody,
že plodů růžových mi zbývá pramálo.*

*A teď se přiblížil již podzim vidin ke mně,
a já snad lopatu a hrábě abych zdvih
a znova shrabal prst té zatopené země,
po vodě plné děr, jak hroby hlubokých.*

*Najde však nový květ, o kterém se mi snívá,
v té půdě smývané, tak jako výspa bývá,
tajemnou potravu, sloužící květinám?*

*Čas život polyká – ó běda, třikrát běda! -
a podlý Nepřítel, jak srdce hlodá nám,*

se silný po krvi, co pozbýváme, zvedá.“ (Baudelaire, 1962, b. Nepřítel, s. 28)

Na sklonku života se básník neubráníl rekapitulaci své dosavadní existence. Zmiňuje své nešťastné mládí, jež dalo podobu i dalším jeho létům. Nyní se nachází téměř na konci své životní pouti, uvědomuje si své chyby a přemýšlí o novém začátku, který však v jeho případě není jednoduché zrealizovat, neboť, jeho život je „*zatopená země, (...) plná děr, jak hroby hlubokých.*“ Významný český životopisec Baudelairův Jan M. Tomeš nazval svou studii o tomto básníkovi *Hořké propasti*. Dle našeho názoru, není pro Baudelairův život a tvorbu výstižnějšího pojmu, tento spisovatel nejednou okusil trpkost společenského i duševního dna, a právě z těchto temných hlubin k nám promlouvají jeho básně.

3 Baudelairovo dílo

„*Souhrn jeho zkušeností, kterými je jeho dílo nabit, je takový, že naprosto nechápeme, že mohl být na konci svého života mužem, kterému říkáme „člověk dosud mladý.“*“ (Porché, 1994, s. 181)

Život a dílo jsou v Baudelairově případě dva pojmy, které se navzájem doplňují a které by neměly být chápány samostatně. Tento muž žil pro umění a zároveň jej sám velkým dílem obohatil. Mezi jeho přátele patřili prozaici, básníci, novináři, malíři i hudebníci. Život plný experimentů, zvrátů, hořkosti a bolesti mu byl nevyčerpatelným zdrojem inspirace.

Ač se o to celý život snažil, nikdy nepracoval pravidelně a systematicky. Jeho poezie vznikala pod dojmy konkrétní chvíle. Nebyl typ spisovatele, který si sedl nad čistý papír, začal psát a neskončil, dokud nevytvořil předem stanovený počet stran. V období po vydání *Květy zla* se snažil pracovat uspořádanějším způsobem, ale po čase se jeho nadšení vytratilo a básnickova činnost tak opět začala stagnovat. Jistou systematickostí můžeme vidět v překládání díla amerického spisovatele Edgara Allana Poa.

Květy zla, Baudelairova jediná sbírka, v podstatě vznikaly celý jeho život. Byl přímo posedlý dokonalostí, každou báseň mnohokrát přepisoval a opravoval, avšak návrhy ostatních na změnu a vylepšení jej přiváděly v zuřivost, neboť věřil, že sám sobě je tím nejlepším kritikem.

3.1 Kritika a žurnalistika

Dnes je známý především jako básník, avšak ve své době byl veřejností za svou poezii zatracován. Baudelairovi současníci si vážili jeho prozaického díla, obzvláště pak kritických studií, kterých napsal hned několik. Za všechny jmenujme esej o francouzském malíři Constantinu Guysovi nazvanou *Malíř moderního života*, jež vyšla roku 1863 v novinách *Le Figaro* a jež je pokládána za nejzdařilejší.

V uměleckých kritikách uplatnil svůj cit pro umění a estetiku. „*Nesnažil se o systém. Byl přesvědčen, že v oblasti estetického vnímání je každé systematizování na újmu pravému poznání a správnému hodnocení krásna.*“ (Levý, 1998) V *Poživači opia*

vyjadřuje své přesvědčení, že díla odráží dětství umělců. Věřil, že zážitky prožité v mladém věku tvoří podstatnou část díla a že například obrazy jsou v podstatě dětské světy vyjádřené zručnou rukou dospělých. (Baudelaire, 2009)

Roku 1845 Baudelairovi vyšla umělecky kritická studie *Salon 1845*, ve které se projevil jeho estetický cit pro malířství, který měl již od dětství, tato vášeň pro vše krásné jej provázela i v dospělosti. Byl častým návštěvníkem malířských sbírek v Louvru, svou básní *Majáky* vzdává poctu některým malířům. Dle Lagardeho (2008, s. 432) v této básni „vyvolává pocity, které zvláštním kouzlem „korespondují“ s pocity vyvolanými díly velkých mistrů.“ Baudelaire konkrétně mluví o Rubensovi, kterého přirovnává k „panenskému polštáři, kde nelze milovat,/ kde život však se dme a zmítá bez umdlení“ (Baudelaire, 1962, s. 23), da Vinciho oslovuje jako „zrcadlo hlubokých temných svitů,/ kde krouží andělé s tajemným úsměvem“ (tamtéž), Rembrandta přirovnává ke „špitálu, plném vzdechů a žalů,/ (...) kde v slzách modlitba se vypařuje z kalů“ (tamtéž), Michelangelo mu připomíná „pustinu ve spoustách mraků,/ kde vidět Herkuly se s Kristy proplétat/ a strašné fantomy se zvedat za soumraku/ a prsty dlouhými si rubáš vztekle rvát,“ (tamtéž), Watteau je pro něj „mumraj, kde těkají a září/ proslulá srdce v hrách tak jako motýli“ (tamtéž), Goya je „sen plný hrůz, neznámých dosud světu“ (tamtéž) a nakonec „přízračný Delacrois, krvavé pleso v boru,/ kde padlí andělé se rojí v obzorech,“ (tamtéž).

Baudelairova kritika zaujala umělecké odborníky tehdejší doby natolik, že mu pro vyjádření jeho názorů dali prostor v časopisu *Corsaire-Satan*, kde své kritiky podepisoval pseudonymem Louis de Senneville. Když jeho příteli Louisu Ménardovi vyšlo dílo *Odpoutaný Prometheus*, ztrhal toto dílo a dokonce ve svém článku znevažoval i přítelovu osobnost. Později nekompromisní hodnocení svých přátel zdůvodňoval tím, že on sám byl na sebe jakožto na spisovatele přísný, snažil se psát dokonalou literaturu a totéž čekal od ostatních.

Dále následoval *Salon roku 1846*, téhož roku mu v *Corsaire-Satan* vyšla žertovná úvaha *Výběr útěšných myšlenek na lásku* a v *Esprit public* článek s názvem *Rady mladým spisovatelům*. Napsal i své první povídky *Mladý kouzelník* (v *Esprit public*) a *Fanfarlo*, které se však nesetkaly s velkým úspěchem. „Baudelaire vytvářel ztěžka osoby, které byly jiné, než jakým byl on sám. Proto nahrazuje tyto nedostatky neustálými popisnými

pasážemi, které mají však svou vlastní cenu, neboť to jsou již básně prózou.“ (Porché, 1994, s. 77)

Díky únorové revoluci roku 1848 byl mimo jiné uvolněn tisk, což mělo za následek vznik velkého množství časopisů. I Baudelaire se svými přáteli Champfleurem a Toubinem se rozhodli vydávat časopis *Salut republic*, jehož úroveň však byla mizivá a který z nedostatku finančních prostředků po vydání dvou čísel (první z dne 27. a druhý z 28. února) skončil.

3.2 Objev Edgara Allana Poa

Básně mu, bez větší pozornosti veřejnosti, vycházely v různých časopisech nízké kvality. Lidé jeho tvorbu nechápali a neměli o ni zájem, proto si nemohl vybírat, které časopisy mu jeho poezii otisknou. Z pracovní letargie jej vytrhlo až dílo Edgara Allana Poa. Nepochopený a všemi odsuzovaný básník v něm našel obraz sebe samotného. V osudech amerického spisovatele viděl svou životní paralelu. Jeho tvorba jej natolik inspirovala, že se bez zbytečného plánování a zdržování pustil do práce, což byl do té doby u Baudelaira nevídaný jev. Proto, aby měl na překládání klid, izoloval se od svých přátel a především od Jeanny.

V roce 1854 mu v *Le Pays* vycházely překlady díla tohoto amerického spisovatele. Byly psány s hlubokým porozuměním a, jak se sám vyjádřil, se „souzněním duší“. Chápání světa bylo u obou spisovatelů totožné, proto mohou být Baudelairovy překlady dány na stejnou úroveň jako originální texty.

Po mnoha odmítnutích Baudelairův první svazek překladů z díla Edgara Allana Poa s názvem *Podivuhodné příběhy* knižně vytiskl v roce 1856 Michal Lévy. Stejný nakladatel pak v příštím roce vytiskl druhý svazek *Nové podivuhodné příhody* následovaný třetím svazkem *Dobrodružství Gordona Pyma* vydaným roku 1858. Baudleirova překladatelská práce na díle Edgara Allana Poa trvala téměř sedmnáct let, přičemž poslední čtvrtý svazek vydal pod názvem *Groteskní a vážné příběhy* roku 1865 opět Michal Lévy.

3.3 Květy zla

Svou poezii psal klasickou formou, čemuž odpovídá i fakt, že téměř polovina básní z *Květů zla* má podobu sonetu. Livanský (1979, s. 15) se v úvodním eseji k výboru z Baudelairových básní vyjadřuje takto: „*Veršová technika Baudelairova je obdivuhodně přísná ve své dbalosti o bohatost rýmů, plnost přízvuků, hudební znělost.*“ Avšak tento básník nekladl důraz na formu, za nejdůležitější považoval obsah a výsledný dojem. Dbal na přesné umístění jednotlivých slov a pečlivě pracoval s jejich významy, „*usiloval o nalezení absolutního výrazu, (...), jenž by byl s to vyjádřit beze zbytku myšlenku, náladu, pocit.*“ (tamtéž) Chtěl ve svých básních propojit všechny obory umění. Snažil se o hudebnost (rytmičnost, znělost, harmonii), plastičnost a barevnost svých veršů.

Květy zla, básníkovo stěžejní dílo, vyšly 25. června roku 1857. V dopise adresovaném notáři Ancellovi, jenž se staral o Baudelairovy finance, básník napsal „*Mám vám vykládat, vám, který jste to neuhodl o nic více než druzí, že jsem do té hrozné knihy vložil celého svého ducha, celé své srdce, celé své náboženství (v travestované podobě), celou svou nenávisť? Jistě, budu tvrdit pravý opak, budu přísahat na bibli, že je to kniha čistého umění, pouhé opičení a kejklářství; a budu lhát, jako když tiskne.*“¹ Sbíрка byla věnována Théophilu Gautierovi. Původní název zněl *Limby*, později *Lesbičanky*. Autorem titulu, pod kterým známe Baudelairovy básně dnes, je francouzský spisovatel a literární kritik Hippolyte Babou.

Již 5. července byl v *Le Figaro* otištěn článek Gustava Bourdina, který útočil proti *Květům zla*. Stejně tak tuto sbírku ve svém článku napsaném pro *Le Constitutionnel* odsoudil Paulin Limayrac. Příznivý článek napsal do *Le Moniteur* Édouard Thierry. Další pochvalné články Baudelairových přátel Barbeye d'Aurevilly (noviny *Le Pays*) a Charlese Asselineaua (*Revue française*) redakce nepřijaly.

20. září 1857 byl projednán spor o *Květy zla*, jehož výsledkem bylo zabavení šesti básní (*Lesbos; Prokleté ženy; Léthé; Té, jež je příliš veselá; Klenoty; Proměny upírovy*) a pokuta autorovi a nakladatelům. Všechny odsouzené básně mají společný sexuální podtext, jsou velmi intimní a leckde šokující. V další části textu následuje stručný nástin

¹ <http://www.baudelaire.cz/theme.html?aID=5>, cit. 13. 3. 2010

skutečností, jež podle našeho názoru mohly veřejnost devatenáctého století šokovat a které přispěly k zabavení těchto básní.

Lesbos

Ostrov v básni vnímáme jako symbol rozkoše a nezřízenosti, objevují se zde motivy polibků, vzrušení, laskání a sexu. Podnebí je popisováno jako horké, to evokuje vidiny rozpálených vzrušených nahých těl, atmosféra je plná smyslnosti.

*„Lesbe, ty ostrove horkostí nocí známý,
kde – planá rozkoši! – si ve svém zrcadle
zhlížejí těla žen zamilované panny,
mhouříce unyle své oči zapadlé,
Lesbe, ty ostrove horkostí nocí známý,*

*nech starce Platona, ať přísně hledí s výše,
dosáhneš milosti přemírou laskání,
rozkošný ostrove, ty králi sladké říše,
a stálým hledáním za miliskování.*

Nech starce Platona, ať přísně hledí s výše!“ (Baudelaire, 1962, s. 220, 221)

Prokleté ženy 1

Objevují se zde motivy sexu a lesbické lásky dvou žen, které zavrhuje heterosexuální tvrdí, že oproti hrubým mužům si ženy dokážou projevit něžnost.

*„Běž hledat ženicha a dej, když se ti líbí,
své srdce panenské v plen jeho laskání;
přineseš mi sem zpět, zděšena, želíc chyby,
svá ňadra plná ran po krutém sápaní.*

(...)

*Necht' naše záclony nás zavřou mimo žití
a sladká únava dá srdci v míru spát!*

Já chci se, Delfino, v tvých ňadrech utopiti

a v klíně nalézt jak v hrobě svěží chlad!“ (Baudelaire, 1962, s. 229, 230)

Poznámka: V této básni mluví žena k ženě.

Z následujících veršů je však patrné odsouzení lesbických žen za to, že si výběrem své lásky znemožnily šanci mít dítě. „- *Žalostné oběti s neúrodnými klíny,/ kráčejte, svou cestou do pekel!*“ (tamtéž)

Prokleté ženy 2

Opět je zde zachycena lesbická láska, avšak tentokrát jde o vztah mezi více ženami.

*„Jak stádo ležíce na zlatožlutém písku,
k mořskému obzoru zrak točí v zasnění,
a nohy lnoucí blíž a ruce lnoucí v stisku
jsou plny sladkých mdlob a trpkých mrazení;“* (Baudelaire, 1962, s. 231)

Lethe

V básni se opět objevují motivy sexu, rozkoše, polibků a nahého těla.

*„Chci spát, chci spát, spíš spáti nežli žíti,
a v klamném spánku jak smrt pochybném
bez výčitek své polibky mdlým rtem
po krásném těle z mědi rozprostřít ti.“* (Baudelaire, 1962, s. 62)

Té, která je příliš veselá

Tehdejší veřejnost mohly šokovat verše, ve kterých Baudelaire mluví o své touze mít ženu, již je báseň věnována.

*„Tak bych se chtěl já jedenkrát,
za noci, když zní chvíle slastí,
k pokladům tvého ženství vkrásti,
bez hluku, podle jako had,

abych ti ztrestal jaré tělo,
šetřený prs ti rozdrásal
a v žasnoucí klín se ti vsál,
až by ti maso zkrvavělo,“* (Baudelaire, 1962, s. 84)

Klenoty

V básni se objevují motivy nahého těla a sexu, podrobně ji rozebíráme v šesté kapitole.

Proměny upírovy

Ženu básník popisuje jako hada zmítajícího se na roštu a zmiňuje její ňadra drážděná korzetem. Tato žena jej svádí, dává jeho „*zubům v plen svá ňadra v slastné chvíli,*“ (Baudelaire, 1962, s. 239). Po milostném aktu se z ženy stává „*hnišem slizký měch*“ (tamtéž). Opět jsou v básni zmíněny motivy sexu, ňader, vlhkých rtů, nahoty a rozkoše.

Tentýž rok, co vyšly *Květy zla*, bylo Baudelairovi vydáno šest básní z *Malých básní v próze*, několik esejů, nové verše a kritická studie o Gustavu Flaubertovi. Roku 1860 Baudelaire spolu se svým nakladatelem Poulet-Malassisem podepsali smlouvu o vydání spisovatelova čtyřsvazkového díla *Květy zla; Umělé ráje; Estetické zvláštnosti; a Literární studie*. Ovšem krize, jež za tři roky po podepsání smlouvy postihla Malassisovo nakladatelství, jejich plány překazila. Roku 1861 vyšlo u stejného nakladatele druhé vydání *Květu zla* s pětácti přidanými básněmi, šest odsouzených básní však mezi ně zařazeno nebylo. Ty, jak uvádí Lepape (2006), vyšly zásluhou Malassisse ještě za básníkova života ve výboru nazvaném *Trosky*.

Nakladatel Michal Lévy, jenž v roce 1863 koupil všechna práva na Baudelairovy překlady Poeova díla, po básníkově smrti zakoupil i práva na zbytek původní tvorby tohoto spisovatele. V průběhu let 1868 až 1870 poprvé vydal kompletní dílo Charlese Baudelaira v sedmi svazcích.

4 Baudelaire a opiáty

Charles, stejně jako většina jeho přátel (především spisovatelé Gérard de Nerval, Pétrus Borel, Théophil Gautier), propadl opiátům, o jejichž účincích napsal tři prozaické texty vydané v souboru nazvaném *Umělé ráje* (1860). Esej *O vínu a hašiši* se stal základem pro rozpracovanější *Báseň o hašiši*, v obou rozebírá vliv opiátů na psychiku člověka. *Poživačem opia* komentuje knihu spisovatele Thomase de Quinceyho *Zpověď anglického požívače opia*, která vyšla ve stejném roce (jaro 1821), v jakém se Baudelaire narodil. Básník v tom viděl své předurčení.

V době, kdy začínal s drogami, nebyly jejich účinky ještě prozkoumány v takové míře jako dnes a lidé v podstatě nevěděli, co od nich můžou čekat. Ve svých textech se snažil popsat jak rozkoše, které drogy nabízí, tak i jejich negativní vliv na člověka. Požívání opia v *Báseň o hašiši* nazývá „*Strašlivým manželstvím člověka se sebou samým!*“ (Baudelaire, 1999, s.34)

4.1 Opium a společnost v 19. století

Na skutečnost, že si lidé v devatenáctém století neuvědomovali nebezpečí drogové závislosti, poukazuje i Johnson (1998). Opium bylo běžně používané v lékařství k tišení bolesti, proti nespavosti a na zlepšení nálady nemocných. Nejčastěji užívanou formou opia byla tinktura nazývaná laudanum, dále se prodávaly oleje, pilulky, pastilky, náplasti, klystýrové tekutiny a masti. Dokonce existoval i opiový sirup pro děti, díky tomu se běžně stávalo, že až příliš svědomité matky své děti opiem předávkovaly. Johnson (1998, s. 584) uvádí, že například „*ve Wisbechu bylo předávkování opiem příčinou vysoké kojenecké úmrtnosti – ještě v šedesátých letech devatenáctého století tam umíralo 206 z tisíce nemluvnat.*“

Lékaři, kteří byli sami na opiu závislí, nechápali, jaký vliv na ně tato omamná látka má, proto ji dále předepisovali jako lék. Často se tedy stávalo, že si pacient zhoubné následky požívání drog léčil jejich zvýšenou dávkou. Opium bylo běžně k dostání a bylo levné. „*Veliké tajemství štěstí, o němž se filozofové přeli po tolik století, bylo konečně objeveno! Štěstí si člověk mohl koupit za jednu penny a odnést si ho v kapse vesty, opojení*

se dalo uzavřít do jediné lahvičky a mír duše odeslat dostavníkem!“ (Baudelaire, 2009, s. 90) Neexistovala téměř žádná domácnost, kde by opium nebylo, ženy si častokrát vymýšlely vlastní recepty na zpracování laudana, které si předávaly je z generace na generaci.

Závislých neustále přibývalo a postupem času bylo zjevné, že kromě pozitivních účinků opium lidskému zdraví také škodí. I přes vědomí široké veřejnosti o nepříznivém dopadu této omamné látky na člověka, bylo téma požívání opia pro veřejné rozhovory „zakázané“. Změnu pohledu a detabuizování opiové závislosti přinesla až kniha Thomase de Quinceyho, o které jsme se zmínili již v předešlé kapitole.

4.2 Známí požívači opia

Většina narkomanů začala brát opium jako lék a až později si na této látce vypěstovali závislost. Mezi známé konzumenty opia Johnson (1998) zařazuje lorda Byrona, Johna Keatse, sira Waltera Scotta a Jamese Thomsona, kteří tuto látku brali především na tišení bolesti. I když přiznávali vedlejší účinky opia, které pozitivně působily na jejich tvůrčí osobnost, nezneužívali je.

V souvislosti s narkomanií Johnson (1998) zmiňuje doktora Thomase Beddoese, který kolem sebe vytvořil okruh přátel stejně závislých na této droze, jako byl on. Patřili sem James Mackintosh, experimentátor s fotografováním Tom Wedgwood, baptistický kazatel Robert Halle a Charles Lloyd.

Závislým byl i básník Samuel Taylor Coleridge, který stejně jako ostatní začal brát opium nejdříve jako lék. Později společně se svým přítelem Humphrym Davem začal s drogami experimentovat a zkoumat na sobě jejich účinky. Oba byli fascinováni sny a vizemi, které si uměle navozovali. Inhalovali rajský plyn, jímž si léčili kocovinu, požívali hašiš, opium a marihuanu zkombinovanou s hyosciaminovými tabletami. Zatímco Davy se se svým návykem vyrovnal, z Coleridge se stal narkoman, jenž bez drogy nedokázal žít. Když pak objevil *Kendalské černé kapky*, které byly mnohem silnější, než přípravky běžně dostupné na trhu, zničil si tím jakoukoli naději na své vyléčení. Čtyřicet let si psal deníky, které dokumentují průběh jeho závislosti. Znal se s Thomasem de Quinceyem, spisovatelem, který stejně jako on propadl opiu a který o své závislosti napsal knihu

formou zpovědi. Oba muži jsou důležití především proto, že jejich případy odstartovaly veřejnou diskuzi o drogové závislosti, jež do té doby byla tabuizovaným tématem.

4.3 Baudelaire a opium

*„Opium zvětšuje, co nemá omezení,
posouvá kraj věčnosti,
a prodlužujíc čas a hloubíc radosti,
plní duši chtivou snění
temnými požitky nad její možnosti.“* (Baudelaire, 1962, b. Jed, s. 96)

Jako básníkovi mu opiáty poskytovaly možnost poznat a prozkoumat nové světy. Umožňovaly mu cestu do nekonečna, kde nacházel své umělé ráje a ideály. Uvědomoval si pomíjivost těchto stavů: *„Člověk neunikne osudným poutům své tělesné a duševní letory: hašiš bude pro jeho obvyklé dojmy a myšlenky zvětšujícím zrcadlem, ale jen zrcadlem.“* (Baudelaire, 1999, s. 15) Drogy prohlubovaly jeho vnímavost a citlivost, všímal si věcí, kterých by si v normálním stavu nevšiml, avšak problém nastal ve chvíli, kdy nedokázal myslet bez drogy.

V obou esejích, které věnoval působení omamných látek na osobnost, popisuje tři fáze, jež poživatel opia zakouší. Dle Baudelaira (2009) bezprostředně po požití člověk cítí chvilkovou nevolnost a pocit úzkosti. Čas mezi požitím a prvními účinky se liší v závislosti na osobě a na zvyku, přičemž u zkušenějších poživatelů se příznaky objevují dříve. Poté následuje malátné veselí a nevolnost z radosti doprovázená nejistotou. První fáze končí skotačením a výbuchy smíchu, jež chápou jen lidé, kteří drogu požili současně.

Druhá fáze se vyznačuje chladem v končetinách, velkou slabostí a pocitem ochromení po celém těle. Lidské vnímání je zesíleno. *„Zvuky mají barvu a barvy produkují melodie“* (tamtéž, s. 173) Věci dostávají absurdní rozměry a pojem času je narušen množstvím a silou prožitků. Poživatel opia má halucinace: *„Sedíte a kouříte; máte pocit, že sedíte ve své dýmce a jste to vy, koho vaše dýmka kouří; jste to vy, koho v podobě modravých oblaků vdechujete. Je vám dobře, pouze jediná věc vás zneklidňuje a působí vám starost. Jak to uděláte, abyste se dostal ze své dýmky.“* (tamtéž, s. 173, 174) Třetí fázi označuje jako stav naprostého štěstí, které se vyznačuje klidnou a nehybnou blažeností,

kdy je každý rozpor vyřešen a stal se jednotou. Požívači opia nevyhledávají rušná místa, dav je deprimuje a působí na ně tísnivě. To, co oba autoři (Baudelaire, de Quincey) doporučují, je poslech hudby, která „je příbuzná poezii a nabízí spíše pocity než myšlenky.“ (Baudelaire, 2009, s. 93)

Opium podle Baudelaira pomáhá člověku zbavit se fyzické bolesti a zároveň nabízí „chorobné požitky“ (Baudelaire, 1999, s. 7). Tato omamná látka mu poskytuje řád a duševní jednotu, díky které nachází prvotní čistý stav duše a dobrou stánku své osobnosti. Avšak úleva, kterou požívači drogy zakouší, je falešná a jejím užíváním lžou sami sobě.

Spisovatel zmiňuje i nepříznivý dopad užívání opia na zdraví, tvrdí, že požívání této látky způsobuje žaludeční problémy, nadměrné pocení a celkovou fyzickou nevolnost. Po překročení určité dávky a poté, co si na ni tělo zvykne, působí jakákoliv snaha o snížení množství velké bolesti. Opium, stejně jako hašiš, má negativní vliv na vůli člověka, díky tomu požívač opia není schopen aktivní činnosti a své povinnosti stále odkládá. Stejně problém lze vidět i u Baudelaira, který, ač měl mnoho námětů na zpracování, své nápady kvůli oslabené vůli a neschopnosti začít nikdy neuskutečnil.

4.4 Baudelaire a víno

„Vino nám odívá i brloh v hrozně špíně

kouzelnými krásami

a staví ve zlatě své páry před námi

bájně sloupořadě síně

jak slunce v západu, když mizí mlhami,“ (Baudelaire, 1962, s. 96)

Podle Baudelaira má víno stejné vlastnosti jako člověk- je nevyzpytatelné. Nelze předem určit, zda nás jeho konzumace obohatí, či znechutí, proto s ním lidé mají zacházet jako se sobě rovným. Spisovatel dále tvrdí, že oproti opiu, jehož účinky mají stálý efekt, víno nabízí vystupňované veselí, jež po dosažení vrcholu postupně opadá.

Má tu vlastnost, že podporuje a aktivuje osobnost inteligentní bytosti a vytváří tak třetí osobu. Podle Baudelaira je inspirativní, pomáhá tvořit, posiluje vůli a podporuje fyzické schopnosti. Ze tří omamných látek, kterým se ve svých prozaických textech věnuje, vnímá víno nejpozitivněji. Pití alkoholu je podle něj přirozená lidská vlastnost,

přičemž abstinenti jsou pro něj pokrytci. V *Umělých rájích* tvrdí, že střídmý a takzvaně „řádný“ způsob žití umělcům brání v kvalitní tvorbě. Svoji teorii dokládá historkou z jedné malířské výstavy, na které spatřil „obraz, jež byl vycíděný a naleštěný jako nějaký strojový výrobek. Byl to naprostý opak umění. Na detailně namalovaném obraze bylo vidět létat mouchy. Tento hrůzostrašný objekt mě přitahoval stejně jako všechny ostatní, avšak s tím rozdílem, že já se za tento ojedinělý projev ubohosti styděl.“ (Baudelaire, 2009, s. 162) Baudelaire chtěl vědět, kdo je autorem tohoto obrazu, „vsadil jsem se sám se sebou, že to musí být od základu špatný člověk (...) Dozvěděl jsem se, že ten netvor vstává pravidelně před rozedněním, trýzní svoji služku a pije pouze MLÉKO!“ (tamtéž)

4.5 Baudelaire a hašiš

„Štěstí je tu a má podobu malého množství zavařeniny; užívejte si ho bez bázně, neumírá se na to, ani to nijak vážně nepůsobí na tělesné orgány. Možná bude zeslabena vaše vůle, ale to je jiná záležitost.“ (Baudelaire, 2009, str. 169)

Baudelaire ve svém eseji *O víně a hašiši* tuto drogu označuje za zbraň sebevrahů. Tvrdí, že tam, kde víno podporuje vlastnosti člověka, je hašiš zeslabuje. Oproti alkoholu je hašiš látkou, která způsobuje pasivitu a nepodporuje tvůrčí schopnosti. „Vino je tedy určeno lidem, kteří pracují a kteří si ho zaslouží. Hašiš patří k osamělým radostem a je stvořen pro zahálčivé ubožáky.“ (Baudelaire, 2009, s. 179) Tím, že lidé požití drogy, nepřijímají podmínky života, ztrácejí svobodnou vůli a nejsou schopni rozhodovat o svém životě.

Spisovatel dále tvrdí, že hašiš neposkytuje iluzi, ale pouze zesiluje prožívání aktuálního stavu, takže lidé díky němu vnímají život na maximum, přičemž vše je pro ně podnětem k pozitivům. Druhý den po probuzení jsou ohromeni časem, neboť krátká doba, jež uplynula mezi požitím drogy a následným vystřízlivěním, je vzhledem k intenzitě prožitých pocitů udivuje.

Po požití této látky lidé tvoří nesmírné množství slovních hříček. V opojném stavu sice necítí žádnou únavu, avšak jakmile droga přestane působit, jsou malátní a neschopní jakékoliv činnosti. „Rozhodili jste své já do všech světových stran a nyní je pro vás těžké soustředit je zpět.“ (Baudelaire, 2009, s. 176 – 177)

Baudelaire rozděluje požívače hašiše na dva typy lidí. První z nich (sám se do této kategorie řadí) jsou podle něj duchovně zaměřeni lidé, kteří pomocí hašiše vystupují ze svého já a kteří poznávají nové možnosti své mysli berou tuto látku jako prostředek rozvoje jejich osobnosti. Druhým typem jsou lidé, kteří hašiš vnímají materiálně. Droga v takových lidech vyvolává halasné šílenství, nespoutané veselí, tancování, skákání, dupání a výbuchy smíchu.

5 Smyslovost

Baudelairovo dílo vznikalo za extrémních podmínek drogového opojení, které působilo především na básníkovu smyslové vnímání, díky tomu nám ve svých básních předává zkušenosti se světem, kde, v porovnání s normálním prostředím, je vše intenzivnější, pestřejší a sytější. Jak jsme se již zmínili v kapitole o díle tohoto autora, patřil Baudelaire k těm spisovatelům, kteří své texty neustále upravují a přepisují ve snaze o dokonalý odraz jejich myšlenek, pocitů a dojmů. Slova do svých básní volil velmi pečlivě, kladl důraz především na obsah a básnickou myšlenku, přičemž za jednotlivými výrazy lze hledat hlubší význam, který je skryt v našem nitru. Tím přestávají být chvíle strávené nad jeho poezií neosobními zážitky postrádající čtenářův osobní prožitek, neboť Baudelairovy básně přímo vybízejí k tomu, aby lidé do čtení promítli své osobní zkušenosti popisovaných skutečností, tím poskytují prostor pro vlastní chápání a interpretaci. Tento básník si hraje s barvami, zvuky a vůněmi, díky tomu je vytvořena neopakovatelná pestrá atmosféra, kdy je všechno v harmonii, vše na sebe navazuje a doplňuje se, tato jednota je velmi výrazná především v básni nazvané *Spojítosti*.

„Příroda, to je chrám se živým sloupovím,

kterým se chvílemi změť tichých hlasů nese, (sluch)

a lidé chodí tu v tom symbolovém lese, (zrak)

bdělými pohledy se sklánějícím k nim. (zrak)

Jak dlouhé ozvěny, které se z dálky mísí (sluch)

v tajemnou, hlubokou a temnou jednotu,

objemnou jak ta tma a jak to světlo tu, (zrak)

tak vůně, barva, zvuk též odpovídají si. (čich, zrak, sluch = jednota)

Jsou vůně čerstvé tak jako líčko dítěte, (čich)

s libostí hoboje a se svěžestí trávy, (sluch, čich)

a jiné, vítězné, mdlé, těžké, prokleté, (čich)

s rozpínavostí drog, které nic nezastaví, (všech pět smyslů)

tak ambra, kadidlo a různé silice,

(čich)

ve kterých pějí duch a smysly žíříce.“ (Baudelaire, 1962, s. 20)

Poznámka: tučně zvýrazněná slova vyjadřují jednotu celku, podtržená slova působí na naše smysly.

Celý svět a všechno, co je v něm, je v podstatě jeden celek. My ovlivňujeme svět kolem nás a naopak naše konání a existence jsou ovlivňovány prostředím, ve kterém žijeme. Na začátku básně se ocitáme v přírodě, tedy v prostoru, který je pro člověka přirozený. Chvilky, které zde strávíme, by pro nás měly být posvátné, tak to chápal i Baudelaire, jenž ji přirovnává k chrámu. Nacházíme zde klid a vyrovnanost, vše tu má své místo a nic nenarušuje jednotu času a prostoru. Jednotlivé části se navzájem ovlivňují, doplňují se a „odpovídají si“. Sledujeme-li dlouhé ozvěny, o nichž se básník zmiňuje v druhé sloce, uvědomujeme si pospolitost a synergii prostoru kolem nás (a v nás). To nás uklidňuje a my se tak vědomě stáváme součástí „tajemné, hluboké a temné jednoty“.

V této básni je velmi důležité působení na smysly, které vnímání textu posunuje dál za hranici lidské mysli a nutí tak čtenáře vnímat její obsah intuitivně a pomocí vlastních prožitků, které se slovy dají popsat jen velmi těžko. To je patrné ve třetí sloce, neboť každému z nás líčko dítěte evokuje něco jiného a nepopsatelného, stejně tak je tomu i se zvukem hoboje či se svěžestí trávy. Všeobecně se dá říci, že pocity navozené těmito přirovnáními jsou příjemné, ale jejich pravá podstata je těžko zachytitelná.

Baudelaire je mistrem okamžiku. Skutečnosti, o kterých v básních mluví, dokáže popsat velmi působivě. Žil heslem: „*Děj dýchej ovzduším a prostředím.*“ (Baudelaire, 1947, s. 34) Z tohoto citátu, ve kterém nás zaujalo především sloveso „*dýchej*“, bychom rádi dále vycházeli, neboť básník, díky své matce, která o sebe velmi pečovala a jako pravá Francouzka používala syté parfémy, si s vůněmi již od dětství spojoval příjemné pocity. To se promítlo i do jeho poezie, ve které jsou čichové vjemy nejdůležitějším elementem.

Je všeobecně známo, že paměť a čich spolu úzce souvisí. Pomocí pachů si dokážeme vybavit situace, které se udály před mnoha lety a jednotlivé vůně máme spojené s konkrétními osobami a zážitky. Nejen Jeannin exotický vzhled Baudelairovi připomínal cestu po moři, v básních je to především vůně milencina těla, která v něm probouzí vzpomínky na daleké kraje:

„Když večer v podletí, k snům oči přimhouřeny,
chtiv dýchám zvláštní pach na žhavém prsu tvém,
vidávám před sebou se vinout šťastnou zem,
mámenou nebesy se sluncem beze změny:

mdlý ostrov, prostřed vod v svou lenost pohroužený,
rodící stromoví se sladkým ovocem,
a muže siláky, ač štíhlé v těle svém,
a přímé, bezelstné, div vzbuzující ženy.“ (Baudelaire, 1962, b. Exotická vůně, s. 47)

Baudelaire v Paříži nebyl spokojený, neboť město pro něj znamenalo špínu, šed' a především nudu, které se bál a která jej přiváděla do melancholických stavů. Skutečnost, že se během života čtyřiačtyřicetkrát stěhoval, napovídá o neustálém a neúspěšném hledání prostoru, kde by se cítil dobře.

Místa, která spatřil cestou do Kalkaty, si časem zidealizoval. Jak je však patrné z jeho životopisu, během pobytu na moři na svůj osud nijak pozitivně nepohlížel. Výjimečnost a cenu této zkušenosti si uvědomil až v době, kdy už bylo velice nepravděpodobné, že by tak dalekou cestu ještě někdy opakoval, tím se mu ostrovy staly nedosažitelným symbolem štěstí. Svou touhu po dalekých krajích si zčásti vynahrazoval Jeanninou přítomností, jejíž vůně, kterou v mnoha básních zmiňuje, mu připomínala námořní zážitky. V básních se často opakuje motiv vlasů:

„Ó rouno, bujně se až k šíji kadeřící! (zrak)
Ó lesklé prstence! Mdlá vůně! Závratí! (zrak + hmat, čich)
Chci vzkřísit v alkovně, tmou noci černající, (zrak)
dnes večer vzpomínky v té temné hřívě spící (čich, vzpomínky = vnitřní zrak)
a jako šátkem jí v ní budu mávati.“ (hmat)
(Baudelaire, 1962, b. Vlas, s.48)

Milenčiny vlasy čišící nespoutaností a energií nejprve vnímá zrakem, lákají jej svým leskem, hmatem pak zkoumá jejich tvar, následně k nim přičichá a jejich vůně mu poskytuje intenzivní pocit, který mu způsobuje závrať. Díky tomu je unášen do sfér mimo realitu - v tomto případě do vzpomínek na místa, kde byl šťastný.

„Afrika s Asií, žár jejich nyvých pouští,
vzdálený, daleký, již skoro mrtvý svět,
žije v tvých hlubinách, ty lese vonných houští!“ (tamtéž)

V době, kdy napsal tuto báseň pro něj kraje, které na svých cestách viděl, byly téměř mrtvé, avšak vůně Jeanniných vlasů mu je připomíná, čímž o své vzpomínky nepřichází a kdykoliv si příjemné pocity může znovu připomenout. V dalších verších popisuje krajinu, již mu milenčiny vlasy evokují. Jsou použita slova, která navozují syté pocity, jež opájí a naplňují, vše je idylické, dokonalé a obohacující, je nastolena harmonie a spokojenost.

„Hle, přístav <u>šumící</u> , kde se má duše spájí	(sluch)
opojným <u>hlaholem</u> , <u>barvou a parfmem</u> ,	(sluch + zrak + čich)
kde lodi po móru a <u>zlatě sklouzávají</u> ,	(zrak)
vztahují paže z vod a dlouze objímají	
svit <u>čisté oblohy</u> s tím <u>věčným plamenem</u> .“	(zrak) (věčný plamen = světlo, teplo, bezpečí,
(tamtéž)	jistota)

Díky skutečnosti, že byl Baudelaire zkušeným požívačem opia a dalších látek, které prohlubovaly vnímavost, dokázal chápat svět smysly velice intenzivně, živelně, instinktivně a pravou podstatou své osobnosti, jež nebyla nezatížena rozumem. Svě básně psal tak, aby prohloubil čtenářovu vnímavost způsobem, jakým to jemu činily drogy. Při čtení je kladen důraz na lidskou intuici, díky čemuž se posouvá rovina reálného vnímání až za hranice lidské mysli, tím se mezi ním a textem vytváří zcela osobitý a velmi intimní prožitek.

6 Smyslnost

Není divu, že Baudelaire svou poezií společnost devatenáctého století šokoval, jeho básně jsou plné erotických motivů, nahých těl, prodejné lásky a zkaženosti. Vybíral si tabuizovaná témata, nebál se psát o lásce mezi ženami, popisoval milostný akt s prostitutkami, veřejně opěvoval těla svých milenek... Jeho básně nabízejí atmosféru plnou smyslnosti a vzrušení, která je, stejně jako působení na smysly, velmi intenzivní. Povedlo se mu dokonale propojit obě tyto sféry, takže smyslnost i smyslovost se tak stávají jedním pojmem. Intimní chvíle spisovatel nevnímá pouze jako tělesnou záležitost, okamžiky se svými milenkami vnímá celou svou osobností. Nejvýraznější básní z tohoto okruhu je dle našeho názoru báseň nazvaná **Klenoty**, v níž je přímo popsán milostný akt, avšak tělesno je zde v pozadí, důraz je kladen na pocity a atmosféru chvíle.

*„Má drahá, svlečena, mi chtěla vyhovět,
jen v špercích zvonících se položila líně,
a tato skvělá zbroj jí dala pyšný vzhled,
jaký v svých šťastných dnech má maurská otrokyně.*

*Když mi ten kamenný a zlatý třpytný svět
svůj cinkot posměšný za tance vrhá zticha,
jsem nad tím zvučením u vytržení hned,
a já mám k smrti rád, kde zvuk se v světlo míchá.*

*Tak ležíc dala se mnou tedy milovat
a shůry divanu se usmívala stále
k mé lásce hluboké, jak jenom moře snad,
vzpínající se k ní tak jako ke své skále.*

*Své oči hroužíc v mé jak tygr krocený,
střídala polohy s mdlou tváří každou chvíli,
a cudnost s chlípností ty její proměny
vždy novým půvabem a kouzlem obdařily.*

*A ruce s nohama a stehna s kyčlemi,
jak olej nahládlé, jak labuť rozvlněné,
před zrakem vidoucím jen míhaly se mi
a ňadra se břichem, ty hrozny vinice mé,
(...)*

*A když se smířila pak lampa se skolem
a pokoj v temnotách jen krb již ozařoval,
kdykoli s úpěním se plamen zvedl v něm,
vždy tu plet' ambrovou svou krví zaplavoval.“ (Baudelaire, 1962, s. 38)*

Z básně je patrné, že se rád nechával svádět pohledem na nahé ženské tělo. Milenčiny pohyby jsou popsány jako líné, to v nás evokuje pocit pomalých a klid budících gest, avšak v tomto případě jde o takzvaný „klid před bouří“, kdy je každá vteřina nabitá vzrušující energií. Milenčina nahota vyžaduje sebevědomí, což, jak chápeme z básně, jí nechybělo, neboť nespěchala, aby se zakryla, a naopak si pomalu vychutnávala kouzlo své smyslnosti a svůdnosti. Její nahota spolu se šperky působí vznešeně, nedotknutelně, luxusně a svádívě. Zároveň lze vnímat kontrast mezi přirozenou lidskou nahotou a přepychem šperků, které jsou označeny za zbroj. Tato metafora napovídá, že jejich hlavní úlohou bylo zaútočit na básníkovu pozornost. Měly jej přilákat, svést a porazit.

Konec druhé sloky končí tím, že „*zvuk se v světlo míchá.*“ (tamtéž), dochází tak k prolnutí a splnutí sluchového a zrakového vnímání, v této části básně dosahuje chvíle svádění vrcholu. Jeanna pak básníkovi dovolila, aby se s ní miloval, čímž jsou jasně určeny role: Jeanna je dominantní, Charles submisivní. Baudelaire byl jejím pyšným vzhledem oslněn, svůdnost a smyslnost jí propůjčovaly moc a autoritu. Během milostného aktu se usmívala, avšak nebyl to úsměv zamilované ženy, Jeanna dobře věděla, kam až sahá její moc, a tento pocit nadřazenosti se promítl i do výrazu její, který kontrastuje s hlubokou vášní Baudelairovou, jenž se své milence zcela oddal.

Stejně jako všechny ostatní básně, i zde Baudelaire působí na smysly a využívá lidskou vnímavost, zrakem si lze prohlížet Jeannino nahé tělo ozdobené třpytivými šperky, jejichž zvonění se jakoby vysmívá básníkovi hlubokému citu a vytržení. Dále je zmíněna souhra zvuku a světla, úsměvy, pohledy z očí do očí, výrazy tváře a pohyby milujících se těl. Vzájemné působení a souznění těchto motivů dávají básni důvěrnou atmosféru, která

pak společně s poslední slokou končí v tichém temném pokoji, který je ozařován jen tlumeným světlem dohasínajícího ohně. Po chvílích absolutní intimity a rozkoše následuje klid, naplnění a spokojenost.

6.1 Krása

Baudelairův smysl pro estetiku a vše krásné byl mezi jeho současníky vyhlášený a jeho názory v této oblasti byly velmi uznávané. Krásu hledal ve všem kolem sebe, tedy i v takových věcech, kterými ostatní lidé opovrhovali a které jim přišly ošklivé. Preferoval nedokonalost, asymetrii, přirozenost a originalitu. Do svého deníku (1947, s. 35) si poznamenal, že „*co není lehce deformováno, je jako bez citu.*“ Tentýž přístup u něj nalézáme i v hodnocení ženské krásy, kdy dokonalou tvář označuje za nudnou a za svůdný považuje takový obličej, který vyjadřuje smutek a tesknotu. Neměl rád veselé ženy, radost považoval za vulgární projev osobnosti a naopak melancholii označoval za vznešenou.

„Jak zkamenělý sen jsem krásná, smrtelníci!

A můj prs, o který se každý zraní hned,

má vnukat básníku vždy lásku na pohled,

jak hmota mlčící a nic se neměnicí.“ (Baudelaire, 1962, b. Krása, s. 35)

Krása by bezesporu měla evokovat pozitivní pocity, avšak v této básni tomu tak není. Krása zde sama sebe označuje za zkamenělý sen, ten je bez citu, studený, nehybný a bez života, jen těžko si jej lze spojit s něčím příjemným. Slova vyjadřující vlastnosti kamene zároveň vyjadřují Baudelairovo pojetí krásy, který ji považoval za nelidskou, umělou a nepřirozenou. Tím, že Krása promlouvá k smrtelníkům, dává najevo, že ona je věčná a neměnná a že její posluchači a obdivovatelé jsou pouze prchavými pojmy. Z jejího postoje lze cítit odměřenost, nadřazenost a nedostupnost. Je nebezpečná a tím i vzrušující, očekává a je přesvědčena, že ji bude každý obdivovat, k ničemu se nevyjadřuje a tím si ponechává tajemnost a nedostupnost.

„Jak nechápaná sfinx, já trůním v oblacích,

k bělosti labutí mám srdce sněhobílé;

co ruší linie, mi není nikdy milé,

a nevím, co je pláč, a nevím, co je smích.“ (tamtéž)

Opět připomíná svoji nadřazenost a vznešenost, vždy je lepší než ostatní, je dokonalá a totéž čeká od druhých, to je však mezi „obyčejnými smrtelníky“ nereálné. Krása je bez emocí, nikdo neví, co si myslí a co od ní může čekat, lidé tak musí být ostražiti. Místo toho, aby jim poskytovala uvolnění a radost, je stresuje.

*„Před mými postoji, ke kterým, když je měním,
jako bych zhlédla se ve slavných pomnicích,
básníci stráví dny úporným přemýšlením.*

*Mámť k okouzlování těch tichých milců svých
nejčistší zrcadla, zveličující krásu:
své oči široké, své oči věčných jasů.“ (tamtéž)*

Celkově je z básně cítit chlad, odcizení, umělost, nepřirozenost, nedosažitelnost, monumentálnost a nebezpečí. Krása je tedy něco, co je hodné obdivu, avšak reálnou, přirozenou a hlubokou lásku je možné nalézt pouze v lidské nedokonalosti. Baudelaire v ženách hledal tajemství a vzrušení, byl přesvědčený, že krásné ženy jsou hloupé a povrchní, a tudíž jej nemohly uspokojit.

6.2 Ženy

„Žena je opakem dandyho. Proto tedy musí vzbuzovat hrůzu. Žena hladoví a chce jíst, žízni a chce pít, a tak dále. Krásné vlastnosti! Žena je přirozená, jinak řečeno odporná.“
(Porché, 1994, s. 125)

Jak vyplývá z úvodního citátu, Baudelaire neměl o ženách valné mínění, i přes to měly v jeho životě a především v jeho tvorbě významnou roli. Z jeho poezie je zřetelně cítit touha po něze, čistotě a bezpodmínečné lásce, jakou poznal v dětství u své matky. Avšak jeho milenky byly pravým opakem jeho představ, neboť většina žen, se kterými měl milostný poměr, byly prostitutky žijící v opovržení a špíně. Svou situaci Baudelaire komentuje slovy nechuti, lítosti a zmaru.

*„Mně z objímání nahých žen
ruce jak zraněné se třesou.
(...)*

Spalován touhou po kráse,

čest nejvyšší nebudu míti:

propasti jméno propůjčiti,

kteřá v mou hrobku změní se.“ (Baudelaire, 2002, b. Nářek jednoho Ikara, s. 73)

„Když s hroznou Židovkou jsem spal z milostné nouze,

tak jako mrtvola s mrtvolou svlečenou,

já uvažoval jsem nad láskou prodejnou

o smutné kráse žen, tak vzdálených mé touze.

Já představoval si tu krásu majestátní,

pohled, v němž snoubí se oddanost s půvabem,

korunu kadeří, sycenou parfémem,

šťasten, že vzpomínka mi pravou lásku chrání.“

(Baudelaire, 2002, b. Když s hroznou Židovkou, s. 21)

S touto ženou měl sex bez citu, spal s ní jen pro ukojení tělesné potřeby. Oba dva přirovnává k mrtvolám, což budí dojem odevzdanosti osudu, nechuti, zmaru, nicoty a hnusu. Místo toho, aby si užíval intimity chvíle, byl de facto nepřítomen duchem a přemýšlel nad osudy prostitutek, které v něm budily lítost. Místo uspokojení, kvůli kterému k ženám chodil, jej chvíle s nimi strávené plnily pocity smutku. Jediné, v čem viděl svou záchranu, byly vzpomínky na jeho družku, která mu poskytovala „pravou lásku“. Byl si vědom toho, že mu jeho životní situace nedokáže splnit vytoužený ideál, tedy vztah s jednou ženou, která by byla jemná a křehká a která by jej milovala.

Avšak náš názor je takový, že na svůj stav byl již natolik zvyklý, že jej nedokázal opustit a že jakmile by měl žít pouze s jednou ženou, která by byla schopna mu poskytnout to, co celý život hledal, stejně by nebyl spokojený a nakonec by se vrátil zpět mezi prostitutky. Ve své podstatě prožíval svůj ideální vztah, ovšem ten se neslučoval s konvencemi tehdejší společnosti. Pod tíhou všeobecných představ o tom, co je správné, se považoval za člověka zkaženého a nedokázal si připustit, že mu takovýto způsob existence vyhovuje. Tento rozpor mu nedovoloval žít v jednotě, a tak jeho život dostal podobu neustálého boje mezi tím, co bylo všeobecně uznávané, a mezi tím, co jej naplňovalo.

6.3 Obrazy Jeanny Duvalové a Aglaé Sabatierové v Baudelairových básních

*„Já v stálých výpadech se plazím za tebou,
tak jako k mrtvole se plazí červi tmou,
a vzývám i ten chlad, ty stvůrná ukrutnice,
pro který líbíš se mi, krásná, ještě více.“* (Baudelaire, 1962, b. Ó, já tě zbožňuji, s. 50)

Básník měl ve svém životě jistě spoustu milenek, nicméně jeho poezie byla ovlivněna především dvěma ženami - Jeanne Duvalovou a Aglaé Sabatierovou, přičemž obě byly úplně jiné, Duvalová symbolizovala temnotu, pesimismus a hořkost, zatímco Sabatierová uvolněnost a veselost.

Osobnost Jeanny Duvalové je ze všech ženských postav v Baudelairových básních nejvýraznější. Básník s ní měl nejdelsí vztah a i přes to, že se několikrát rozešli, jejich osudy byly navzájem propojeny až do jeho smrti. Jeanna byla typem ženy, které mu imponovaly. Měla tmavou pleť, husté černé vlasy, velké oči, hubenou postavu s úzkou hrudí a širokými boky. V *Útěšných maximech o lásce* Baudelaire radí mladým básníkům, aby si vybírali hubené ženy, protože *„Kyprá žena je sice někdy rozmarným potěšením, ale hubená je studnice temných rozkoší.“* (s. 13) Co však básníka k Jeanně přitahovalo a poutalo nejvíc, byla její temná, divoká a pesimistická povaha, která mu byla velmi blízká.

*„Že budeš hodná, jedno mně je!
Bud' krásná, smutná. Slzy tvé
zvýší přec půvab obličeje
jak déšť, když na květu se chvěje,
jak řeka v poušti šedivé.*

*Líbí se mi, když do radosti
ti vpadne náhle přívál zla,
když srdce tvoje hrůzu hostí
a když se nad tvou přítomností
vznáší černý mrak minula.*

Líbí se mi, když z tvého víčka

řine se vlahá záplava

a byť i ruka má tě hýčká

úzkost tvá jak nářek sýčka

neštěstí nová svolává.“ (Baudelaire, 2002, b. Smutný madrigal, s. 70)

Pesimistickou a temnou Jeanninu povahu dokazuje i způsob, jakým k této ženě Baudelaire ve svých básních promlouvá: „*Má lásko jediná, tvůj cit si vyprošuji/ z dna temné propasti, kam srdce spadlo mi.*“ (Baudelaire, 1962, b. De profundis clamavi, s. 59) „*Ty, jež v mé srdce nešťastné/ jak ostrá dýka pronikla jsi,/ ty, která překvapilas mne/ jak démonů sbor plný krásy,/ (...) Ty hanebná, s níž spojen jsem/ (...) Prokletá budiž prokleta!*“ (Baudelaire, 2002, b. Upír, s. 19) „*Ty božstvo podivné, tak temné jako tma,/ (...) zplozenko pŕlnoci s vranýma bokama, // já radš než opium a hašíš modlo má/ mám elixír tvých úst a nedal bych ho za ně;/ (...) Černýma očima, okýnky nitra svého,/ dšti na mne menší žár, ztlum, běse sílu jeho,*“ (Baudelaire, 1962, b. Sed non satiata, s. 52) „*po chuti spi či kuř, mlč, nemá na hodinu,/ a v žalost propadlá, svou smutnou hlavu věs!// Takovou mám tě rád!(...)/ pak, dýko rozkošná, již ze své pochvy lez!// Zažehni světlem lamp svou hroznou zřítelnici!/(...) Mne blaží všechno tvé, tvá vzteklost i tvůj žal;*“ (Baudelaire, 1962, b. Posedlý, s. 73).

Z veršů lze rozpoznat hluboký cit básníkův k této ženě, kterou vnímal jako oporu ve svém neštěstí, viděl v ní záchranu ze zklamání a ze svých melancholických stavů. Ve spojitosti s Jeannou zmiňuje převážně černou barvu, temnotu, žal, smutek a vzteklost. Taktéž je patrný fakt, že vůdčí osobností v jejich vztahu byla ona, neboť v básních Baudelaire většinou vstupuje v roli muže, který si vyprošuje milencin cit. Síla Jeanniny osobnosti a její autorita mu jistě imponovaly, neboť potřeboval mít vedle sebe někoho, kdo dá jeho životu směr, podrží jej v těžkých chvílích a bude mít pochopení pro jeho depresivní stavy.

Druhou výraznou ženou, kterou máme možnost spatřit v Baudelaireových básních, je Aglaé Sabatierová, jež byla známým pojmem v tehdejší literární společnosti pro svou krásu, veselost, živelnost a nezávislost. Každou neděli pořádala velké večere pro své přátele – umělce, kteří ji důvěrně přezdívali „*presidentka*“. Byla stejně stará jako Baudelaire, pro kterého byla idolem a platonickou láskou. Po dlouhá léta ji platonicky miloval a posílal jí anonymní milostná psaní, avšak v okamžiku, kdy ji mohl mít, se jí

vzdal. Byla pravým opakem typu žen, jež měl rád, neboť Aglaé je Baudelairovými životopisci popisována jako veselá a tlustá osoba s blondatými vlasy. Rozdílnost povah obou žen a vztahu básníka k nim je zřetelná v těch místech, kde veselost Sabatierové kontrastuje s pesimismem Duvalové.

Sabatierová vystupuje v jeho básních jako ta, „*kteřá, tak líbezná, tak laskavá, tak vřelá, / svým božským pohledem zas náhle křísí tě?*“ (Baudelaire, 1962, b. Co povíš večer dnes?, s. 81). Tato žena měla „*oči třpytné síly*“ (Baudelaire, 1962, b. Živá pochodeň, s. 82), jež „*líbezné, zářily, plny krásy, / mystickým třpytem svéc, hořících v plném dni,*“ (tamtéž) a úsměv, který „*hraje / jak vánek v nebi bez oblak.*“ (Baudelaire, 1962, b. Té, která je příliš veselá, s. 83) Na rozdíl od tmavých barev spojovaných s Jeannou, Aglaé nosila šaty „*barev jasných jako smích, / (...), které v básnickém duchu budí zdání / baletu květin vířících.*“ (tamtéž)

Oproti veršům určeným Duvalové, jež mají truchlivou a nešťastnou atmosféru, jsou verše, ve kterých se objevuje obraz Sabatierové, typické větší lyričností, veselostí a zdravím. Básně věnované druhé ženě hýří barvami a štěstím. Největší rozdíl je patrný ve způsobu oslovování, kdy Jeannu nazývá ostrou dýkou a zplozenkou půlnoci a k Aglaé mluví jako k smavému, dobrému, zdravému, krásnému a šťastnému Andělu. (Baudelaire, 1962)

²

básníkovu duši

7 Závěr

Dílo Charlese Baudelaira v době svého vzniku vyvolalo pozdvižení a šokovalo tehdejší společnost, která v jeho básních spatřovala útok na svou oficiálně nezkaženou a puritánskou morálku. Tato reakce jistě není překvapující, neboť básník si vybíral taková témata, která, ač velmi aktuální, se v tehdejší době považovala za tabu. K odsouzení jeho poezie jistě přispěla i otevřenost a syrovost, s jakou své básně psal.

Jsme přesvědčeni, že i dnešní čtenáře jeho verše nenechávají chladnými. Jistě je už nevnímají jako útok na svou morálku, avšak nalézají v nich emoce a intenzivní pocity, které jsou příznačné svým velkým apelem na prožitky a vnímání. Baudelairova poezie má neopakovatelnou atmosféru, jíž je docíleno básníkovým mistrným působením na lidské smysly. Nemalou zásluhu na tomto spisovatelově umění mají i opiáty, jež mu umožňovaly oprostit se od materiální podstaty skutečnosti a chápat svět pomocí nejniternějších stavů své duše.

Poezie Charlese Baudelaira je z velké části autobiografická, proto jsme v naší bakalářské práci věnovali část pozornosti nejdůležitějším mezníkům spisovatelova života, které se do jeho básní promítly. Za klíčové události považujeme především cestu po moři, seznámení s Jeanne Duvalovou, experimentování s drogami, vydání *Květu zla* a následné odsouzení šesti básní z této sbírky.

V další části práce jsme se snažili stručně obsáhnout jeho kritickou a překladatelskou činnost, neboť jsme přesvědčeni, že i zde zanechal velmi hodnotný odkaz, který je nutno připomenout. Taktéž jsme se pokusili charakterizovat jeho stěžejní sbírku *Květy zla*, u které jsme se zaměřili především na šest odsouzených básní.

V následujících kapitolách nás zajímala úloha omamných látek v Baudelairově životě, jeho přístup k drogám a jejich vliv na básníkovu vnímání. S tímto tématem úzce souvisí i kapitola věnovaná smyslům, jejichž působení si básník pomocí opiátů a alkoholu prohluboval a jež jsou při čtení jeho poezie velmi důležité.

V poslední kapitole jsme se věnovali básním, ve kterých se objevují motivy rozkoše, krásy a žen a které vnímáme jako vrchol Baudelairova díla, neboť nás oslovují svou neotřelostí, intimitou a intenzitou prožitků. Oceňujeme básníkovu umění dokonale vykreslit povahu a atmosféru situace, zaujaly nás jeho metafory a přirovnání, jež

v souvislosti s ženami užívá. Tento muž byl vyhlášený svým estetickým citem, proto jsme se soustředili na jeho vnímání lidské krásy. Závěr jsme věnovali dvěma ženám, které se staly inspirací pro Baudelairovy nejkrásnější básně a které se dají přirovnat k motivům světla a tmy v jeho poezii. S temnotou je spojena postava Jeanny Duvalové, jejíž vztah s básníkem byl postaven především na chůtích a fyzických rozkoších. Naopak světlo je představováno osobností Aglaé Sabatierové, ke které básníka poutal především platonický vztah a se kterou je spjata netypická veselost Baudelairových veršů.

8 Použitá literatura

BAUDELAIRE, CH. *Báseň o hašiši*. Praha: Volvox Globator, 1999. ISBN 80-7207-290-0

BAUDELAIRE, CH. *Důvěrný deník*. Praha: Symposion, 1947.

BAUDELAIRE, CH. *Hořké propasti*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2001.

ISBN 80-7185-437-9

BAUDELAIRE, CH. *Květy zla*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962. ISBN 01-081-62

BAUDELAIRE, CH. *Má temná krásko*. Praha: Vyšehrad spol. s r. o., 2002.

ISBN 80-7021-580-1

BAUDELAIRE, CH. *Umělé ráje*. Praha: Garamond, 2009. ISBN 978-80-7407-065-5

BAUDELAIRE, CH. *Víno samotářovo*. Praha: Československý spisovatel, 1979.

NEZVAL, V. *Moderní básnické směry*. Praha: Československý spisovatel, 1984.

JOHNSON, P. *Zrození moderní doby. Devatenácté století*. Praha: Academia, 1998.

ISBN 80-200-0694-X

LEGARDE, A., MICHARD, L. *Francouzská literatura 19. století*. Praha: Garamond, 2008. ISBN 978-80-7407-026-6

LEPAPE, P. *Země literatury*. Brno: Host – vydavatelství, s. r. o., 2006.

ISBN 978-80-7294-218-3

PORCHÉ, F. *Bolestný život Baudelairův*. Brno: Jota, 1994. ISBN 80-85617-40-4

LEVÝ, O. *Baudelairova estetika a technika*. Brno: Eikon, 1998. ISBN 80-902599-0-1

Anotace bakalářské práce

Příjmení a jméno: Všecková Kamila

Katedra: českého jazyka a literatury PdF UP Olomouc

Název práce: Smyslnost a smyslovost v díle Charlese Baudelaira

Název práce v angličtině: Sensuality and Senses in the Work of Charles Baudelaire

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Vala, Ph. D.

Rok obhajoby: 2010

Počet stran: 48

Počet použité literatury: 13

Klíčová slova: Charles Baudelaire, opiáty, smysly, smyslnost, krása, ženy.

Klíčová slova v angličtině: Charles Baudelaire, opiates, senses, sensuality, beauty, women.

Anotace práce:

Bakalářská práce je zaměřena na smyslnost a smyslovost, které lze vnímat v Baudelairových básních. Dílo tohoto spisovatele je z velké části autobiografické, proto jsou v úvodní části práce uvedeny kapitoly, které se věnují jeho životu. Další kapitoly jsou věnovány opiátům, jež prohloubily básníkovu vnímavost, smyslům, smyslnosti a dvěma ženám, které se staly inspirací pro jeho básně.

Anotace práce v angličtině:

The bachelor thesis is focused on sensuality and senses which can be perceived in Baudelaire's poems. The work of this writer is autobiography in most part, therefore in a prologue there are the chapters devoted to his life. The next chapters devote to the opiates, which deepened the poet's sensibility, senses, sensuality and two women who were an inspiration for his poems.

Jazyk práce: čeština